म्याग्दी जिल्लाको साहित्यिक सर्वेक्षण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौा
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
रामचन्द्र सुवेदी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६३

म्याग्दी जिल्लाको साहित्यिक सर्वेक्षण – रामचन्द्र सुवेदी २०६५

शोधनिर्देशक
उपप्रा. गोविन्दप्रसाद शर्मा

म्याग्दी जिल्लाको साहित्यिक सर्वेक्षण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
रामचन्द्र सुवेदी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६३

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका छात्र श्री रामचन्द्र सुवेदीले म्याग्दी जिल्लाको साहित्यिक सर्वेक्षण शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । मिहिनेतपूर्वक तयार पारिएको उहाँको शोधकार्यसाग म सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

२०६५/२/

....

गोविन्दप्रसाद शर्मा
उपप्राध्यापक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय,
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसका छात्र श्री रामचन्द्र सुवेदीले त्रि.वि. स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) मा नेपाली विषयको दसौा पत्रको प्रयोजनका लागि गर्नुभएको म्याग्दी जिल्लाको साहित्यिक सर्वेक्षण नामक शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. विभागीय प्रमुख, प्रा. राजेन्द्र सुवेदी ....

२. शोधनिर्देशक, उपप्राध्यापक गोविन्दप्रसाद शर्मा ....

३. बाह्यपरीक्षक, प्रा. ठाकुरप्रसाद पराजुली ....

मितिः २०६५/०२/२१

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु उपप्रा. गोविन्दप्रसाद शर्माज्यूका निर्देशनमा तयार पारेको हुा । विविध व्यस्तताका बीच मलाई आफ्नो समय दिई सजग र सचेत गराई समुचित मार्गनिर्देशन गरिदिनुहुने शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरूप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । प्रस्तुत शोधशीर्षकको छनोट र स्वीकृतिका लागि आवश्यक सहयोग पुऱ्याउनु हुने श्रद्धेय गुरु प्रा. ठाकुर पराजुली र नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति म आभार व्यक्त गर्दछु ।

यस शोधपत्र तयार गर्नका लागि आवश्यक सहयोग र सल्लाह दिनुहुने उपप्रा. बानिया कान्छा, चन्द्रप्रकाश बानिया, ठाकुर पराजुलीप्रति आभारी छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारीका क्रममा मलाई आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइ सहयोग गर्ने चन्द्रप्रकाश बानिया, भक्त कार्की, प्रेम छोटा, रेखा रेग्मी, ध्रुवलाल शर्मा, बानिया कान्छा, हरिबन्दी, बालकृष्ण शर्मा, म्याग्दी पुस्तकालयप्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।

शोधकार्यका लागि आवश्यक पुस्तक, पत्रपत्रिका, अप्रकाशित शोधपत्र जस्ता सामग्री उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय प्रति आभार व्यक्त गर्दछु । त्यस्तै मलाई यहाासम्मको अध्ययनका लागि प्रेरणा दिनुहुने पूज्य पिता दण्डपाणि शर्मा र माता लीलावती शर्माप्रति ऋणी छु ।

शोधकार्यका क्रममा सामग्री सङ्कलनदेखि लिएर शोधपत्र तयार पार्दासम्म आवश्यक सहयोग गर्ने साथीहरू मनोज रिजाल, कृष्ण गुरुङ, विष्णु खनालप्रति म कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्रलाई यथासम्भव छिटोछरितो र शुद्धसाग टङ्कन गरिदिने 'जी' कम्प्युटर सेन्टर, कीर्तिपुरका जितेन महर्जनलाई म धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा म यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरसमक्ष पेस गर्दछु ।

मितिः २०६५/१/

शैक्षिक सत्र (०६१-०६३)

रामचन्द्र सुवेदी
शोधार्थी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर, काठमाडौं

सङ्क्षेपीकरणसूची

उ.मा.वि.	:	उच्चमाध्यमिक विद्यालय
गा.वि.स.	:	गाउा विकास समिति
जि.वि.स.	:	जिल्ला विकास समिति
जि.शि.का.	:	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नि.मा.वि.	:	निम्नमाध्यमिक विद्यालय
ने.रा.प्र.प्र.	:	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
नि.पु.प्र.	:	निमा पुस्तक प्रकाशन
पृ.सं.	:	पृष्ठ संख्या
प्रा.वि.	:	प्राथमिक विद्यालय
म्या.पु.	:	म्याग्दी पुस्तकालय
मि.	:	मिटर
मा.वि.	:	माध्यमिक विद्यालय
रा.ज	:	राष्ट्रिय जनगणना
वि.सं.	:	विक्रम संवत्
स्व.	:	स्वर्गीय
सम्पा.	:	सम्पादन
संस्क.	:	संस्करण
सा.प्र.	:	साझा प्रकाशन

विषयसूची

पृष्ठ

पहिलो परिच्छेद

शोधपरिचय 1-6

१.१ शोधशीर्षक 1

१.२ शोधकार्यको प्रयोजन 1

१.३ विषयपरिचय 1

१.४ शोधसमस्या 1

१.५ शोधकार्यको उद्देश्य 2

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा 3

१.७ शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व 5

१.८ शोधकार्यको सीमाङ्कन 5

१.९ शोधविधि 6

१.१० शोधपत्रको रूपरेखा 6

दोस्रो परिच्छेद

म्याग्दी जिल्लाको परिचय 7-21

२.१ भौगोलिक अवस्थिति 7

२.२ म्याग्दी जिल्लाको नामकरण 8

२.३ प्राकृतिक अवस्था 9

२.४ ऐतिहासिक चिनारी 10

२.५ मन्दिर एवम् धार्मिक स्थलहरू 12

२.६ सामाजिक सन्दर्भ 12

२.७ सांस्कृतिक सन्दर्भ 13

२.८ जनजाति 14

२.९ चाडपर्व 15

२.१० भाषा र भाषिका 16

२.११ आर्थिक स्थिति 17

२.१२ शैक्षिक स्थिति 18
२.१३ निष्कर्ष 20
तेस्रो परिच्छेद
म्याग्दी जिल्लाको साहित्यिक सर्वे 22-44
३.१ पृष्ठभूमि 22
३.२ लोकसाहित्य 22
३.३ अभिलेख 25
३.४ म्याग्दी जिल्लाको साहित्यिक परम्परा 27
३.५ म्याग्दी जिल्लाका साहित्यकारहरूको सर्वेक्षण 30
३.६ म्याग्दी जिल्लाका साहित्यकारहरूको विधागत योगदान 37
३.६.१ कविता विधा 37
३.६.२ कथा विधा 37
३.६.३ निबन्ध विधा 38
३.६.४ उपन्यास विधा 38
३.६.५ समालोचना विधा 38
३.६.६ इतिहास विधा 38
३.६.७ जीवनी विधा 38
३.६.८ नाटक विधा 38
३.७ पत्रपत्रिका तथा पुस्तकालय 39
३.८ साहित्यिक सङ्घसंस्था र पुरस्कार 41
३.९ निष्कर्ष 43
चौथो अध्याय
म्याग्दी जिल्लाका प्रतिनिधि साहित्यकारहरूको कृतिगत सङ्क्षिप्त अध्ययन 45-116
४.१ पृष्ठभूमि 45
४.२ दीप ब. खड्का (१९७५) 45
४.२.१ 'मेरो चीन भ्रमण' (२०५४) कृतिको अध्ययन 46
४.२.२ मेरो आत्मकथा (२०५४) कृतिको अध्ययन 47
४.२.३ अञ्चलकच्चा साधनको खोजी (२०२४) कृतिको अध्ययन 49
४.२.४ निष्कर्ष 50

४.३ ठाकुर पराजुली (१९९७) 50
४.३.१ नेपाली साहित्यको परिक्रमा (२०४५) कृतिको अध्ययन 50
४.३.२ निष्कर्ष 55
४.४ हरि बन्दी (२००१) 56
४.४.१ रत्न ब. विष्टको जीवनी । कृतिको अध्ययन 56
४.४.२ उल्टोपट्टि (२०५२ निबन्धसङ्ग्रह) को अध्ययन 57
४.४.३ निष्कर्ष 59
४.५ होमनाथ सुवेदी (२००४) 60
४.५.१ होमनाथ सुवेदीका औपन्यासिक कृतित्वको सङ्क्षिप्त अध्ययन 60
४.५.२ 'प्रवासीस्वर' (कवितासङ्ग्रह २०५५) को अध्ययन 63
४.५.३ निष्कर्ष 65
४.६ ध्रुवलाल शर्मा (२००५) 65
४.६.१ आमाको सम्झना (कवितासङ्ग्रह २०६२) को अध्ययन 66
४.६.२ यौटा कथाको कथा (कथासङ्ग्रह २०६३) को अध्ययन 68
४.६.३ खोरभित्रको स्वर (गीतिकाव्य २०६४) को अध्ययन 69
४.६.४ निष्कर्ष 71
४.७ भरतकुमार श्रेष्ठ (२००९, राखु) 72
४.७.१ आकांक्षाले डसेको जिन्दगी (कवितासङ्ग्रह २०४८) को अध्ययन 72
४.७.२ निष्कर्ष 75
४.८ नवराज कार्की (२००९) 75
४.८.१ सिलसिला (कवितासङ्ग्रह २०४०) को अध्ययन 76
४.८.२ मनभित्रको आधी (गीत र कवितासङ्ग्रह २०५३) को अध्ययन 78
४.८.३ एक दनक (हास्यव्यङ्ग्य कवितासङ्ग्रह २०५९) को अध्ययन 80
४.८.४ सतिको श्राप (गीतिनाटक ?) को अध्ययन 82
४.८.५ निष्कर्ष 83
४.९ बानिया कान्छा (कर्णबहादुर बानिया, २०१२) 84
४.९.१ अटेरी चल्लो (बालकथासङ्ग्रह २०४४) को अध्ययन 84
४.९.२ एक अनौठो जङ्गल (बालकथासङ्ग्रह २०४९) को अध्ययन 87
४.९.३ मनका तरङ्ग (कवितासङ्ग्रह २०५३) को अध्ययन 89

४.९.४ चकलेटको पोको (बालकथासङ्ग्रह २०६२) को अध्ययन 91

४.९.५ निष्कर्ष 92

४.१० कृष्ण बानिया (२०१६) 93

४.१०.१ केही अनुभव केही अनुभूति (२०६३) कृतिको अध्ययन 93

४.१०.२ निष्कर्ष 95

४.११ मीन द्वन्द्वी (मीन ब. श्रेष्ठ) (२०१७) 95

४.११.१ उलिनी मन (कवितासङ्ग्र[illegible]३) को अध्ययन 95

४.११.२ निष्कर्ष 97

४.१२ भक्त कार्की (२०२४) 98

४.१२.१ मनका कोसेली (कवितासङ्ग्रह २०५७) को अध्ययन 98

४.१२.२ खोइ मेरा खेलौना (बालगीतसङ्ग्रह २०६१) को अध्ययन 100

४.१२.३ प्रतिबिम्ब (ताङ्कासङ्ग्रह २०६४) को अध्ययन 102

४.१२.४ चड्कन (हाइकुसङ्ग्रह २०६४) को अध्ययन 103

४.१२.५ चञ्चल (बालहाइकुसङ्ग्रह २०६४) को अध्ययन 104

४.१२.६ निष्कर्ष 105

४.१३ अजयमिलन श्रेष्ठ (२०२६) 106

४.१३.१ गीताञ्जली (गीतसङ्ग्रह २०६२) को अध्ययन 106

४.१३.२ अक्षरगीत (बालसाहित्य २०६३) को अध्ययन 108

४.१३.३ नववर्ष (कवितासङ्ग्रह २०६४) को अध्ययन 109

४.१३.४ गीताञ्जली -२ (भजनगीतसङ्ग्रह २०६४) को अध्ययन 110

४.१३.५ निष्कर्ष 111

४.१४ सीमा रोशी (२०३५) 111

४.१४.१ अक्षरका धडकन (कवितासङ्ग्रह २०६०) को अध्ययन 112

४.१४.२ एक अर्को सपना (कथासङ्ग्रह २०६२) को अध्ययन 113

४.१४.३ निष्कर्ष 115

पााचौ परिच्छेद

उपसंहार 117-120

सन्दर्भसामग्रीसूची 121-124